

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РУХУ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто основні тенденції розвитку банківського сектору України останніх років, що вплинули на відтік іноземного капіталу, та проаналізовані можливі наслідки подальшої реалізації наявної тенденції.

Ключові слова: банки, ризики, іноземний капітал, економічне зростання, проблемні кредити, резерви, корупція.

Процеси фінансової глобалізації та інтеграції призвели до істотного зростання частки іноземних інвесторів у капіталі банківської системи України. Це відбувалося, головним чином, у докризовий період шляхом придбання контрольних пакетів акцій українських банків. Наявність в економіці держави значних обсягів іноземного капіталу зазвичай є ознакою макроекономічної стабільності, високого рівня довіри інвесторів до її законодавчої, виконавчої, судової гілок влади.

Вплив іноземного капіталу на розвиток національної банківської системи багатобічний і досить неоднозначний. З одного боку, прихід іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему означає додаткові ресурси для активних операцій, кредитування економіки і громадян, передовий досвід роботи та управління банками, введення світових стандартів ризик-менеджменту, нових банківських технологій, автоматизації банківських процесів. Але, з іншого боку, виникає і небезпека: маючи сприятливіші стартові умови, передусім у сфері капіталізації, іноземні банки можуть витіснити з ринку українські, як уже сталося в деяких східноєвропейських країнах. Кожна держава, у тому числі й Україна, повинна зосереджувати увагу на підтриманні стабільності та ефективності національної банківської системи, яка безпосередньо впливає на рівень економічного розвитку.

Саме тому проблема оцінки впливу іноземного капіталу на ефективність банківської системи України набула особливої гостроти в сучасних умовах нестабільного розвитку економіки. Ці питання постійно були у полі зору таких фахівців як В. М. Геєць, М. І. Діба, В. В. Коваленко, Л. Я. Слобода, а також практиків з НБУ, АУБ та комерційних банків. Але значна частина їх робіт була присвячена питанням причин та результатів приходу іноземних банків у банківську систему України, а зараз склалася протилежна ситуація. Тому дослідження причин відтоку іноземного капіталу та оцінка наслідків такого процесу є своєчасним та актуальним.

Метою статті є виявлення на основі аналізу сучасних тенденцій розвитку банківського сектору України основних чинників, що провокують відтік іноземного банківського капіталу та оцінка наслідків такого руху. Для досягнення поставленої мети в роботі були вирішені наступні завдання: визначені позитивні та негативні наслідки присутності іноземного капіталу в економіці держави; виявлені мотиви та причини виходу

іноземних банків з банківської системи України; розглянуто вплив відтоку капіталу на стабільність банківської системи.

Приток іноземного капіталу з належною репутацією – важливий чинник розвитку банківського сектору держави, оскільки:

1) залучення іноземного капіталу в банківську сферу позитивно впливає на економіку країни, прискорюючи процеси розвитку фінансових ринків, розширюючи спектр банківських послуг та їх якість;

2) позитивним у діяльності банків з іноземним капіталом для економіки України є швидке впровадження передових, новітніх технологій банківської діяльності, нових методів ведення банківського бізнесу, зокрема використання досвіду фінансового менеджменту, антикризового управління, сучасних маркетингових технологій;

3) запровадження зарубіжного досвіду ведення банківської справи та здійснення міжнародних фінансових операцій, вдосконалення системи страхування банківських ризиків та фінансового оздоровлення, реорганізації та реструктуризації комерційних банків знижує загальний рівень банківських ризиків;

4) здешевлення банківських послуг – кредитних ресурсів у довгостроковій перспективі та зростання строків їх надання;

5) посилення розвитку конкуренції на ринку банківських послуг, як наслідок – підвищення ефективності функціонування банківської системи, розширення спектра якісних послуг, підвищення рівня кваліфікації банківських працівників [1, с. 36].

Що стосується ж основних негативних наслідків присутності іноземного капіталу на українському ринку, слід звернути увагу на такі:

1) структурні ризики «залежного розвитку». Діяльність філій банків з іноземним капіталом може створювати додаткові ризики для банківської системи, серед основних – ризик банкрутства материнського банку, загострення соціальних, економічних та політичних ризиків [2, с. 103];

2) можливий неконтрольований відплив капіталу з країни, оскільки акціонери іноземних банків загалом інвестують у ті країни, де прибуток і безпека є вищими;

3) присутність банків з іноземним капіталом послаблює позиції ще недостатньо розвиненої банківської системи країни;

4) іноземні банки можуть проводити спекулятивну

діяльність, не надаючи повного спектра якісних банківських послуг;

І, як результат, – реалізація цих ризиків може спричинити дестабілізацію роботи банківської системи, зменшення довіри населення до банківської системи.

Таким чином, в умовах наявності як позитивних, так і негативних чинників впливу, вектор повинен визначитися політикою держави щодо розвитку вітчизняного банківського ринку.

У 2005-2008 роках навколо українських банків зростає ажіотаж. При їх купівлі європейці давали ціну до п'яти статутних капіталів. Частка іноземного капіталу в українській банківській системі досягла майже 42

відсотків. Роздрібні кредити зростали на 30-50 відсотків у рік. А їх прибутковість була набагато вище, ніж у Євросоюзі: 10-16 відсотків річних проти трьох-чотирьох відсотків у ЄС. Вкладення іноземних банків у їх українські дочірні установи на початок 2009 року становили 30-40 мільярдів євро [3]. Навіть перед самим початком фінансової кризи Леоніду Чернівецькому вдалося реалізувати італійській групі Intesa Sanpaolo «Правекс-банк» за \$ 750 млн. (мультиплікатор – 6,5) [4].

Проте протягом останнього року виявилася тенденція до зниження частки іноземного капіталу у банківській системі України (таблиця 1).

Таблиця 1. Показники розвитку банківських установ з іноземним капіталом у період 2007-2012 рр.

Показники	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012 р.
Кількість банків за реєстром	198	198	197	194	198	176
Кількість діючих банків	175	184	182	176	176	176
Кількість банків на стадії ліквідації	19	13	14	18	21	22
Кількість банків з іноземним капіталом;	47	53	51	55	54	53
із 100%-им іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків,%	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5

Закриття представництв, скорочення видів діяльності та виведення капіталу за кордон – так останнім часом поводяться іноземні банки в Україні, при цьому основна маса – це європейський цивілізований банківський капітал: австрійський, шведський, німецький, а консолідація активів відбувається в руках вітчизняного та російського капіталів. За результатами 2012 року п'ять іноземних банків були продані: «Volksbank» (Австрія), «SEB Bank» (Швеція), банк «Форум» («Commerzbank», Німеччина), «Societe Generale» (Франція), «Erste Bank» (Австрія). У процесі узгодження – операція з продажу «Кредитпромбанку» (48% акцій володіє пул іноземних інвесторів). Як мінімум, стільки ж готові піти, проте не змогли покинути Україну в поточному році. Велика пропозиція фінустанов призвела до падіння вартості активів до рекордного мінімуму. На сьогодні реальна вартість банку не перевищує 0,5 капіталу [5]. Українські громадяни можуть обслуговуватися лише в 12-і банках із західним капіталом, а до початку кризи їх було 20. Вихід значних європейських банків – це посилення факторів девальвації гривні. Це також і посилення тенденцій щодо краху банківської системи України, тому що в Україні сьогодні 38 збиткових банків, а 22 банки знаходяться у стані ліквідації та банкрутства.

Світова фінансова криза вплинула на багато процесів і, в першу чергу, на ті, що пов'язані з рухом капіталу і причини, що впливають на відтік капіталу з України можна поділити на внутрішні та зовнішні. До основних чинників зовнішнього характеру можна зарахувати:

- боргову кризу в єврозоні. Європейський центральний банк кредитував банки країн єврозони на суму більше одного трильйона євро, але це не вирішило проблеми провідних європейських банків, і вони змушені скорочувати свої видатки і повертати капітал на батьківщину [6];
- у Європі з 2012 року набули чинності жорсткі правила, які називаються Basel III: європейський банківський регулятор вимагає від банків, щоб вони тримали набагато більший рівень капіталу для

покриття ризиків, на які ці банки наражаються, у тому числі, природно, і ризиків країни. Саме тому капітал виводиться, перш за все, з країн з низьким інвестиційним рейтингом [7];

- напередодні кризи 2008 року більшість банків світу кредитували з використанням величезного леввереджу (співвідношення позикових і власних коштів), що доходило до 30-40 разів. Зараз перед банками ставлять завдання істотно скоротити активи і збільшити капітали. Багато з них проходять процедуру делевереджу і тому йдуть з найбільш проблемних ринків. Україна виявилася одним з них;
- у Європі перспективними для інвестування вважаються Польща, Чехія, Туреччина та Росія, які показують високі темпи розвитку. Крім того, банкірів все більше привертають азійські ринки. «Сьогодні модно інвестувати в банківський сектор країн Азії, так само, як раніше було модно інвестувати в банки України»[8].

Але набагато більшого значення набувають внутрішні причини:

- уповільнення економічного зростання, негативний вплив тіньової економіки і політичні ризики, конфіскаційний характер оподаткування, ненадійне забезпечення прав власності;
- корупція, проблеми з верховенством права. Через це у банківських інститутів величезні проблеми з поверненням кредитів і реалізацією заставного майна;
- неповернення кредитів в Україні оцінюється європейськими банкірами на надзвичайно високому рівні. Але, на відміну від українських і російських колег, європейські банкіри жорстко вимагають виконання кредитних угод і не погоджуються на реструктуризацію заборгованості. За даними Світового банку, неповернення кредитів на Україні в 2011 році склало 40 відсотків. Ця цифра значно вища, ніж в інших країнах регіону Східної і Південно-східної Європи [9].
- низькі обсяги активних операцій – банкам так і не вдалося наростити обсяги кредитування

корпоративного сектора. Протягом року загальний обсяг кредитування національної економіки залишався практично на незмінному рівні, збільшившись за 11 місяців менш ніж на повільніше динаміки кредитування у 2011 році, за підсумками якого зростання виданих піввідсотка (або на 3,5 млрд. грн.). Це майже у 20 разів банками позик перевищив 9%, збільшившись на 70 млрд. грн. При цьому середньозважена ставка за кредитами в національній валюті зросла з початку року в 1,5 рази (з 15,6% річних у січні до 23,4% річних у листопаді), а така ж ставка за депозитами збільшилася в 1,8 рази (з 10,3% у січні до 18,7% річних у листопаді). Зазначене співвідношення вартості залучених і розміщених ресурсів демонструє ще одну тенденцію – рекордне зменшення чистої процентної маржі (з 5,32 до 4,58%), що сигналізує про скорочення питомої ваги дохідних активів [3].

- стратегії банків, які планували досягти прибутковості за рахунок швидкого зростання масштабів діяльності, більше не актуальні. На тлі скромних прогнозів щодо зростання ринку вони змушені або залучати значний обсяг інвестицій у розвиток, або згортатися і фіксувати збитки;
- очікування девальвації гривні. В Україні незважаючи на поточну макроекономічну ситуацію, в умовах низької ліквідності банківського сектору НБУ продовжує захищати курс гривні. Але для активізації економічного зростання необхідний протилежний тип грошово-кредитної політики. Якщо девальвація буде контрольованою, і гривня подешевшає незначно (менше ніж до 9 гривень за 1 долар США), то банки зможуть контролювати ефект такої девальвації. Якщо неконтрольованою, то це може позначитися негативно на окремих банках, у тому числі і іноземних [10].

Таким чином, головними внутрішніми причинами відтоку іноземного банківського капіталу є макроекономічна нестабільність, правоохоронна та судова незахищеність, низький рівень ділової моралі у суспільстві. Якщо присутність іноземного капіталу в країні свідчить про високий рівень розвитку банківської системи, масове зменшення іноземних банків сигналізує про порушення стабільного процесу розвитку, що надалі може призвести до значного погіршення ситуації не тільки на макrorівні, а й на міжнародному [11, с. 112].

Список літератури

1. Диба, М. І. Вплив іноземного капіталу на економічні процеси в Україні [Текст] / М. І. Диба // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 35–47.
1. Слобода, Л. Я. Класифікація ризиків зростання іноземного капіталу у банківській системі країни [Текст] / Л. Я. Слобода // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1. – С. 97 – 105.
2. Статистичні матеріали сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/Statist/index.htm>.
3. Українські новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.lb.ua/finances/2012/08/08/164538_begstvo_inostrannih_bankirov.html.
4. Офіційний сайт Українського кредитно-банківського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kbs.org.ua>.
5. Офіційний сайт ІК Phoenix Capital [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.phoenix-capital.ua/ru/press/phoenix_in_media/.
6. Міжнародні стандарти банківського нагляду Базель III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/list/bcbs/sndex/htm>.
7. Форум провідних міжнародних фінансових установ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.flifi.org.ua>.
8. Офіційний сайт Українського аналітичного центру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ia-prometei.org.ua/?tag=ukrajinskyj-analitychnyj-tsentr>.
9. Український банківський портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://banker.ua/bank_news/banks/2012/12/18/1180458561.
10. Новий курс: реформи в Україні 2010 – 2015 [Текст] : національна доповідь. За ред. В. М. Гейця. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 278 с.

Проте попри всі негаразди за даними рейтингу Doing Business-2013 Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації Україна покращила свої позиції на 15 пунктів – 137 місце порівняно з 152 у минулорічному дослідженні [12]. Тому Україна залишається у сфері інтересів банків з великими фінансовими можливостями та ефективною системою ризик-менеджменту. Можна стверджувати, що великі іноземні банки залишаються в Україні, але при цьому вони змушені переглянути підходи до бізнесу залежно від специфіки діяльності. Одна група банків – великі інститути, що працюють прибутково, тому що мають необхідний обсяг ресурсів і стали клієнтську базу – корпоративний сектор. Але є й інша група – банки, що працюють як з корпоративними, так і з роздрібними клієнтами. Для успішної діяльності таких установ потрібно визначити фіксовані витрати і мати досить великий обсяг активів, щоб вони окуповувалися.

По-перше, необхідно сконцентруватися на продуктивності праці співробітників. Якщо побудувати ефективні процеси у відділеннях, можна вивільнити суттєві людські ресурси для вирішення інших завдань.

По-друге, варто не тільки оптимізувати роботу ключових напрямів бізнесу, які приносять найбільший дохід, але і провести переоцінку проектів. Банки – це в основному великі бюрократичні структури, які часто одночасно ведуть 20-30 проектів – з розвитку філіальної мережі, впровадження нових продуктів, розвитку ІТ-систем. Не завжди проекти узгоджуються зі стратегічними цілями банку, буває, що вони реалізуються за інерцією, оскільки, наприклад, були заплановані дуже давно, тому важливо постійно проводити переоцінку проектів і напрямів бізнесу.

Щоб уникнути негативного впливу відтоку іноземного капіталу, слід подбати про створення умов для притоку інвестицій у вітчизняні банки, належний захист депозитів, досягнення європейського рівня монетизації економіки, підвищення ступеня законодавчого захисту банків тощо. Дедоларизація кредитного ринку має стати частиною довгострокової грошово-кредитної політики Національного банку України з установленням орієнтирів щодо валютної структури активів і пасивів банківської системи. Крім того, українській банківській системі потрібен процес злиття та поглинань, аби сформувати великі конкурентоспроможні банки.

РЕЗЮМЕ

Дорошенко Анна

Современные тенденции движения иностранного капитала в банковском секторе Украины

В статье рассмотрены основные тенденции развития банковского сектора Украины последних лет, повлиявшие на отток иностранного капитала, и проанализированы возможные последствия дальнейшей реализации имеющейся тенденции.

RESUME

Doroshenko Ganna

Current trends of circulation of foreign capital in the banking sector of Ukraine

The article describes the main trends in the development of the banking sector of Ukraine in recent years. These tendencies have influenced the outflow of foreign capital. There has been also analyzed the possible impact of the further implementation of the existing trend.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2013 р.